

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

2023

KAEDI YA GO TSHWAYA

MADUO: 80

Kaedi e ya go tshwaya, e na le ditsebe di le 26.

KAROLO YA A: POKO**MELODI YA POKO – RM Ramagoshi****POTSO 1: POTSO YA TLHAMO****'SEMPE A LEŠOBORO' – MOM Seboni**

ELA TLHOKO: Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 10 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Leboko la ga Sempe a Lešoboro le bua ka botshelo jwa ga Sempe jwa majako. Le na le mo le tshwanang le mo le farologanang gona le se re itemogelang sona mo matshelong a rona a gompieno.
- Sempe ga a ka a lebelela mofuta wa tiro e a neng a e thapetswe, mme a e amogela ka diatla tsoopedi ka motlhopantsi e le yo o kgorang. E ne ya re go gorogeng ga gagwe a fitlha a direla mosadinyana mo gaising. Mo malatsing a gompieno borre ba dira ditiro tse di dirwang ke bomme tsa go apaya le go phepafatsa, fela jaaka Sempe a ne a dira.
- Sempe o ne a nyatsiwa ka ntlha ya fa a ne a sa ya sekolong sa setso gammogo le mofuta wa tiro e a neng a e dira, ke ka moo a neng a bidiwa Sempe a lešoboro. Mo malatsing a gompieno ga go nyatsiwe ope yo a sa yang kwa sekolong sa setso, gape motho ga a nyatsiwe ka ntlha ya mofuta wa tiro e a dirang.
- Mo lebokong, go bonala fa Sempe a ne a direla mothomosweu jaaka fa re itemogela mo lebokong le. O ne a mo tabogisa a ntse a mo raya a re *gou-gou* go kaya gore tiro e direlwe ka bonako. Sempe ka ntlha ya go tshoga, a dire ka bojotle, boineelo le botswapelo. A tshematsheme motshegare otlhe go leka go kgotsofatsa mong wa gagwe gammogo le go leka go somarela tiro ya gagwe.
- Mo malatsing a gompieno, go santse go na le ba ba direlang basweu, fela bathapiwa ba na le ditshwanelo tse Sempe a neng a se na tsona. Batho ga ba tlhole ba tabogisiwa ke bathapi jaaka go ne go dirwa ka Sempe gonne a ne a se na ditshwanelo. Badiri ba na le tetla ya go tlhagisa dingongora, tshotlo le kgatelelo ya bathapi mo bathapiweng. Ba ka tlalea bathapi kwa makgotleng a bona a a ba emelang gore ba dire ka fa tlase ga maemo a a amogelesegang a tiro. Mo mabakeng mangwe, ba kgona go ipuelela ka bobona mo bathapiweng. Ga ba feke diwe ke letshogo jaaka re bona Sempe mo lebokong.
- Go tlhoka thutego ga ga Sempe, go ne go mo tshedisetsa mo letshogong fa go buiwa le ena, a ithaya gore fa go twe *gou-gou* go tewa ena fela. Gompieno badiri ba rutegile, ba itse dipuo tse di farologaneng, ga ba tshoge sepe gonne ba utlwa se se buiwang, e bile tiro ya bona ba e dira ba phuthologile.
- Mo lebokong le, Sempe o ne a dira ka thata a batla madi jaaka fa a ne a re o bolawa ke ditšhentšhabanna le kgomo ya pereko. Gompieno le gona re bona batho ba dira ka thata ba tsaya ditšhono tse di farologaneng ba batla madi.
- Mo malatsing a gompieno badiredi ba a ungwelwa, bogolo jang fa ba wetsa tiro ya bona. Sempe le ena o ne a ya gae a gapa kgomo e le ditlamorago tse di itumedisang tsa diatla tsa gagwe.
- Diteng tsa leboko le, di tshwana le se re itemogelang sona mo matshelong a rona gompieno. Batsadi mo matlhakoreng otlhe ba itumelela katlego ya bana ba bona. Re lemoga se fa Mmaselemela a ne a itumela e bile a letsa mogolokwane fa Sempe a tlhaga a gapa kgomo ya pereko mme le gompieno batsadi ba itumelela katlego ya bana ba bona.

[10]

POTSO 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**'LEREBANA WA LETLALEANYA' – FS Khunou**

- 2.1 Diphetogo/Mathata a a tliswang ke loso lwa ga mme/a a tliswang ke go tlhokofalelwa ke mmaago. (2)
- 2.2 O se dirisitse go tlhalosa fa batho ba mo gakaletse/ba le kgatlhanong nae. (2)
- 2.3 Ba mmolelela fa e se Mokgatla/ngwana wa Kgatleng mme kwa gaabo e le kwa Botswana kwa Kgalagadi. (2)
- 2.4 Poeletsomafoko - e gatelela bokao go bontsha fa a ne a ngwega a sa lemogiwe/bonwe ka go boeletsa lefoko 'sutilha'. (2)
- 2.5 Ke se latlhe bana ba ga mme ka ntlha ya mathata/Go itshoka ke sa tshabele mathata/Go bua se se ntshwenyang/Go efoga go boloka matshwenyego mo pelong.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

POTSO 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**'SEGO SA METSI' – G Setlalekgosi**

- 3.1 Mathata a dingwetsi di rakanang le ona mo manyalong. (2)
- 3.2 Mmatsale o baakanyeditse Nkele/ngwetsi ya gagwe ntlo fa a tlaa dulang teng. (2)
- 3.3 Poeletsomodumo go tlisa molodi o o utlwatsang gore lefelo le ga se la gaabo Nkele ka go boeletsa tumammogo 'g'. (2)
- 3.4 Go kgopisa/go tlhokofatsa ngwetsi ka go e kgoba ka dipopego tsa yona. (2)
- 3.5 Ya gore ga ke a tshwanela go ikanya motho/Ke se bone thola borethe teng ga yona go a baba/Ke itse gore batho ba a fetoga.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

POTSO 4: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**'BOTSOFE' – LD Raditladi**

- 4.1 Diphetogo tse bagolo ba itemogelang tsona ka ntlha ya bogodi. (2)
- 4.2 Tlogelo – go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola/go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto ka go tlogela tlhogo ya leina 'le' go tswa mo go 'lekoko' go nna 'koko'. (2)

- 4.3 Batsofe fa ba tsoga ba lela ka ditlhabi. (2)
- 4.4 Go tshwantshanya meriri ya batsofe le mašwi ka ntlha ya mokgwa o e sweufetseng ka gona. (2)
- 4.5 Ya gore ke itse fa se se sa feleng se a bo se tlhola./Ke itse gore bogodi bo tlisa diphetogo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

LE

POKO E E SA TLHAOLWANG

POTSO 5: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

'MORUTABANA' – SS Mokua

- 5.1 Diphetogo tsa go se tlotle morutabana tse di bonwang mo baneng ba gompieno/Tlotlo e e nyeletseng ya barutwana mo barutabaneng. (2)
- 5.2 Maloba fale ke sa le ngwanyana,
Maloba fale ke sa bula matlho,
Tlhatlagano ya bokao
- Maloba fale ke sa le ngwanyana,
Maloba fale ke sa bula matlho,
Tlhatlagano ya mafoko/popego (2)
- 5.3 Pheteletso - go bontsha mokgwa o barutwana ba neng ba tlotla le go boifa barutabana ka teng ka ba ne ba sa batle gore ba ba bone gope. (2)
- 5.4 Boitumelo bo nne bogolo/bo tlale ka moo bo ka se lekanngweng le sepe. (2)
- 5.5 Batho ba tshwanetse go thusana/Morutabana o tshwanetse go tlotliwa.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PADI**POTSO 6: POTSO YA TLHAMO****LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

- Go tlhoka go utlwana ga malapa, ditsala, bakapelo, badirimogole le setšhaba go tlhola mathata mo matshelong a ba bangwe jaaka re itemogela mo ditiragalong tsa padi ya *Leba Seipone*.
- Gokatweng o tlhokile go tshwaragana le mmaagwe. O ne a tshola ngwana mme a mo romela kwa go mmaagwe jaaka sephuthelwana kwa ntle ga go dira dithulaganyo dipe nae. Ngwana yo o tlholela batsadi mathata gonne a ne a sotlwa ka ntlha ya tshobotsi ya gagwe.
- Mosala le ena o tlhokile tirisano le setlogolo sa gagwe. Monnamogole Puso o ne a setse a abetse Motswagauteng boswa jo e neng e le jwa ga Mosala, ka ena a jelwe ke naga. Mosala o palelwa ke go dirisana le Motswagauteng, mme o rekisa boswa jotlhe jo bo neng bo abetswe Motswagauteng. O sotla le go kgerisa Motswagauteng, moo o bileng a ngwega mo lelapeng. Motsing a lwalang o palelwa ke go ikalafa ka a tshamekile ka leruo le le ka bong le mo oka, le go tlhoka motho yo o mo tlhokomelang ka a kobile Motswagauteng. Ano ke mathata a a tlholwang ke go tlhoka go tshwaragana jaaka lelapa.
- Mosala o tlhaela go bofagana le setlogolo sa gagwe mme a se sireletse mo tshotlong e a neng a itemogela yona mo setšhabeng. O palelwa ke go mo tshegetsa, mme le ena o mmita lekutwana le le sa itseng rraalona. Go sa tshwaraganeng jaaka lelapa, go tlholela Motswagauteng bothata jwa go tshaba mo gae. O ne a babaletswe ke setlhako sa ga malomaagwe se se neng sa mo gata mo molaleng gammogo le kubu e e neng ya mo itaya mo go botlhoko ka ntlha ya fa a ne a timeditse podi. Seno ke kgwetlo e Motswagauteng a itemogelang yona ka ntlha ya lelapa le le palelwang ke go utlwana.
- Ditsala tsa ga Motswagauteng e bong Moleko le Teko di ne tsa palelwa ke go kitlana, mme tsa mo kgetholola ka ntlha ya dipopego tsa gagwe. Ka metlha fa ba ne ba tshameka mmogo ba ne ba mo kgoba le go mmita ka maina a tshotlo. Go tlhoka go bofagana ga ditsala go lebisa kwa ntweng ya ga Motswagauteng le Moleko. Moleko o ne a kgoromeletsa Motswagauteng mo molelong fa a ne a re o a ikomosa, mme a ya go thula Pule, ba bo ba sala ba tlhatlagane. Ano ke mathata a Motswagauteng a itemogelang ona ka ntlha ya go sotlwa ke ditsala tse di tlhaelang go tshwaragana le ena.
- Bapagami ba tekisi e e neng e ya Foreiborogo ba ne ba tlhaela go tshwaragana le Motswagauteng jaaka bana ba thari e ntsho. Ba ne ba bitsa Motswagauteng tsela yotlhe ka maina a tshotlo. Go tlhoka go dirisana jaaka batho go ne ga ledisa Motswagauteng. Motswagauteng o feleletsa a ba arabile ka mafoko a a neng a ba kgoba marapo a gore molato ga se wa gagwe. Ano ke mathata a Motswagauteng a itemogelang ona ka ntlha ya go sotlwa ke setšhaba gonne se tlhoka go bofagana le ena.

- Re le batho re tshwanelwa ke go bofagana ntle le go tlhaolana ka mmala. Mosadimogolo wa mosweu e bong *Kobbie* o ne a phamolelwa sekgwama ke mosimane wa legodu. Motswagauteng o ne a thusa mapodisi go fitlhelela legodu leo. Ka ntlha ya go tlhoka go nna mowa o le mongwe, seno se ne sa lebisa kwa ntweng ya semorafe. Ano ke mathata a setšhaba se itemogelang ona ka go tlhoka go nna ngatana, mme se tlhaolane go ya ka mmala.
- Morago ga gore mosadimogolo *Kobbie* a kopane le Motswagauteng, o ne a mmatelela sekolo kwa Foreiborogo. Mo sekolong se, go sa ntse go fitlhelwa kgethololo ya mmala. *Koot* o ne a kgoromeletsa Motswagauteng mo go *Sarkie*. Tiragalo e, e ne ya tlhola ntwaga magareng ga bantsho le basweu.
- *Jankie* o tlhokile go bofagana le mogatse mo lelapeng la bona. Ke rre wa lelapa fela ga a ikanyege mo mosading wa gagwe. O ne a ratana mo sephiring le modiredi wa bona e bong Gokatweng. O ne a boulela, mme a sa batle go bona monna ope wa montsho mo legoreng la gagwe. Gokatweng o ne a thusa Mokwepa le banna ba gagwe go mo gapa ka dikgoka. Ba ne ba mmolaya le go rekisa mmele wa gagwe kwa mosading mongwe wa mosankoma kwa Soweto. Ano ke matlhotlhapelo a *Jankie* a itlholetseng ona ka ntlha ya go tlhoka go kitlana le go nna le boikanyego mo mosading wa gagwe.
- Go tlhaela go nna ngatana ga ga *Jankie* le mogatse mo lelapeng jaaka banyalani, go boetse gape ga tlholela mogatse loso lwa pelo ka ntlha ya go nyelela ga gagwe. Ano ke matlhotlhapelo a a tlholwang ke go tlhoka go tshwaragana mo lenyalong.
- Gokatweng o tlhaela go dirisana le lelapa le setšhaba ka go ikamanya le lekoko la ga Mokwepa. Seno se mo tlholela go tshela botshelo jwa gagwe jotlhe kwa kgolegolong gammogo le go sa kgone go itse morwae botoka.
- Tswelelopele, boitumelo le katlego di tlisiwa ke go nna ngatana ga batho botlhe. [25]

POTSO 7: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea

- 7.1 Ke bontsala/Borraabona ke bana ba motho. (1)
- 7.2 Sa gore Gokatweng ke mmaagwe/motsadi wa gagwe. (1)
- 7.3 Kwa kgotlatshekelo. (1)
- 7.4 O kopile gore ba mo tlhokomelele ngwana wa gagwe.
O ne a batla le go itse gore ba tlile go busa Motswagauteng leng. (2)
- 7.5 Ke fa Motswagauteng a sena go tsewa ke mapodisi go ya go mmotsolotsa mabapi le ditiro tsa ga Mokwepa. (2)
- 7.6 E tiisitse Motswagauteng moko, ya mo ratisa botshelo, ka jalo a palelwa ke go ipolaya le fa a ne a le mo mathateng mme se, sa tswelletsa ditiragalo pele. (2)
- 7.7 Go ne go sa siama gonne go fisa dithoto e le tlolomolao/Ntwakgolo ke ya molomo/O ne a dira tiro ya gagwe go gomotsa Sarkie jaaka morutabana wa gagwe a sa supe tlhaolele.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

- 7.8 Tshedimosetso ka ditiro tsa borukutlhi tsa ga Mokwepa le lekoko la gagwe. (1)
- 7.9 O ne a sala a tlhatlagane le Motswagauteng.
Mesesenyana ya ga gagwe e le kwa tlhogong.
A setse ka pitimaotwana fela kwa tlase. (3)
- 7.10 Ke ithutile gore mo botshelong o tshwanetse go ikamogela le go ithata gore batho ba bangwe le bona ba kgone go go rata le go go amogela/Ke ithutile go amogela dilo tse nka se kgoneng go di fetola/Go kgotlelela dikgwetlho go fitlhela ke bona maikaelelo a me.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.11 O buseditse Motswagauteng kwa sekolong/O mo neile legae le e leng kgale a le tlhoka.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.12 O ne a se na maitseo – gone fa morutabana Peo a leka go mo gomotsa o ikgophola mo go ena a bo a tsamaya.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.13 Nnyaya/ga go a siama gone kgethololo go ya ka mmala e sa siama/e ileditswe/e le tlolomolao/Bana botlhe ba na le tshwanelo ya go amogela thuto kwa ba batlang go tsena sekolo gona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.14 Ke ne ke ka leka ka gotlhe go mo falosa ka mmangwana a tshwara thipa ka fa bogaleng.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [25]**

POTSO 8: POTSO YA TLHAMO**OMPFILE UMPHI MODISE–DPS Monyaise**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Go tlhoka kutlwano ga malapa, ditsala, bakapelo, badirammogo le setšhaba go tlhola mathata mo matshelong a ba bangwe jaaka re itemogela mo ditiragalong tsa padi ya *Omphile Umphi Modise*.
- Basetsana ba ba neng ba dira kwa femeng ya mesese kwa *Doornfontein* ba ne ba sa tshwaragana jaaka ngatana. Ba ne ba se ka ba nna mowa o le mongwe le Motlalepule mme ba letlelela lefufa go laola maikutlo a bona ka ntlha ya fa a ne a ba gaisa ka bontle. Ba ne ba mo logela leano, mme mongwe a mo loma tsebe. Motlalepule o nna le bothata jwa go simolola go ebela gape le lefelo le a sa le itseng la gauta a batlana le bonno ntswa a ne a na nabo. Ano ke matsapa a a tlholwang ke go palelwa ke go nna ngatana le go ratana ga badirammogo.
- Motlalepule o ya go batla tiro kwa matlong a maleele a makgowa kwa a kopanang le lerwa le fuduga gona ka ntlha ya go tlhoka go bofagana ga bana ba mmala wa sebilo. Thandi yo e ntseng e le montlenyana wa difoete ga a ka a utlwana le Motlalepule, a mo fufegela mme bontsi jwa basetsana jwa simolola go mo katoga. Go sireletsa sekgele sa gagwe, o rulaganyetsa Motlalepule mosimane wa tedu tsa katse. Seno ke bosetlhogo jo Thandi a bo tlholetseng Motlalepule ka ntlha ya go tlhoka tirisano ya baagisani.
- Mosimane wa tedu tsa katse o tlhokile go nna le tirisano le Motlalepule. O bona fa lefufa la ga Thandi le mo fa tetla ya go betelela Motlalepule morago ga go mo tshelela botlhole mo teyeng. O ne a betelela Motlalepule, mme seno sa tlholela mathata a a seng kana ka sepe a go ima. Ano ke matlhotlhapelo a go amogwa bokamoso jo bontle ka ntlha ya go tlhoka go kitlana ga setšhaba.
- MmaMosidi o kopana le lekau la kwa Thaba Ntsho mme la mo tsenya palamonwana. MmaMosidi o tlhabela go nna ngatana le mogatse ka go sa mo utololele sephiri sa ga morwae wa dikgora. Ba ne ba tshegofaditswe ka morwadi a le esi e bong Mosidi, mme a se ka a tswala phatlha e e mo pelong ya gagwe ka ga morwae. MmaMosidi a tlhoka phuthologo le boiketlo mo lenyalong ka go tlhoka go bofagana le mogatse.
- MmaMosidi o tlhokile go nna mowa o le mongwe mo lenyalong la gagwe gonne ka metlha fa a ne a tshwanetse go begela mogatse ka ga morwae, o ne a nna pelopedi. O itlholetse mathata ka go tlhoka botshepegi mo monneng wa gagwe. O ne a kopa mogatse gore ba ye go ithuela ngwana wa mosimane kwa legaeng la bana mme bothata bo etegela fa a tlabega morago ga go sa fitlhelele morwae. O ne a tsene diphaposi tsotlhe, mme a sekaseka basimane ka fa morago ga ditsebe pele a ka ba leba mo matlhong go netefatsa fa e le morwae. MmaMosidi o paletswe ke go bofagana le mogatse mo lenyalong la bona, mme a bona go le botoka go swa ka lehunelo. Ano ke matlhotlhapelo a MmaMosidi a rakanang nao ka ntlha ya go tlhoka therisano ya mo lelapeng le mogatse.

- Go palelwa ke go nna ngatana go dira gore MmaMosidi a rakane le mathata a go tshajwa ke bana. Batsadi le bona ba ne ba mo fapogela. Ba ne ba setse ba tshosa bana ka ena gonne a ne a bidiwa Dinalana. O ne a fetoga mmalethantshane ntswa e ne e le motho wa mmele. MmaMosidi o fetoga tshobotsi jaana ka ntlha ya go swa ka lehunelo le go tlhoka tirisano le mogatse.
- Go tlhoka go kitlana ga banyalani go tlholela MmaMosidi matsapa a go tlhola a ebela le naga a go fitlhelela bonnete jwa kgang ya ga mosadimogolo Malebela. Mogatse a ka bo a ne a mo eme nokeng go batlana le morwae ka e bile a ne a dumelana nae gore ba ithuele ngwana wa mosimane. Seno ke matlhotlhapelo a MmaMosidi a itholetseng ona mo moweng ka ntlha ya go tlhoka botshepegi gammogo le go bofagana le mogatse.
- Tswelelopele, boitumelo le katlego di tlisiwa ke go nna ngatana ga batho botlhe. [25]

POTSO 9: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise

- 9.1 Lakasanta. (1)
- 9.2 E ne e le go gasa sedi la bokapi jwa moseja kwa ntle ga go latlha setso. (1)
- 9.3 Ke badiramogogo. (1)
- 9.4 E ne e re fa a bua a rage ka tlhako.
O ne o ka re loleme ga lo buele ka bonako jaaka a batla.
O ne a tswa ditete.
(Di le PEDI fela.) (2)
- 9.5 Ke leeto la ga Malebo go tswa kwa lekgotleng la Baitiredi la kwa Lakasanta. (2)
- 9.6 Go tshela Motlalepule more mo teyeng ga ga Thandi le go betelelwa ga gagwe go re thankgololela ditiragalo ka go tlisa tsalo ya moanelwamogolo wa bobedi e leng Omphile. (2)
- 9.7 Go ne go siame gonne a ne a leka go ba dira bathosetšhabeng ka go itirela ka mabogo a bona/O ba rutila maikarabelo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.8 Ke ithutile gore mosekaphofu ya gaabo ga a tshabe go swa lentswe/Ke ithutile gore thuto ke lesedi/Ngwana le fa e se wa gago o mo ratela botshelo jo bontle jaaka e kete o mo tshotse.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.9 Ke go bona ngwana wa mosimane a ka nna dingwaga di le supa a tshameka ka kolotsana. (1)
- 9.10 O ne a mo šeba ka lorato
O ne a mo šeba ka kutlwebotlhoko
O ne a mo šeba ka bopelonomi. (3)

- 9.11 O rotloeditse Modise go tsema sekolo/O neile Modise legae le le bolokesezileng/O mo neile lerato le a neng a le tlhoka la botsadi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.12 O ne a le lefufa – o fufegela bontle jwa ga Motlalepule.
O setlhogo/o pelomaswe – O rulaganyetsa Motlalepule lekau la tedu tsa katse gore le mmetelele.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.13 Nnyaya – go ne go sa siama gonne e le mogolo yo o neng a tshwanetse go kganela Motlalepule go dira jalo/O ne a ka nna a thusa Motlalepule go godisa ngwana wa gagwe.
Ee – O ne a tshwanetse go netefatsa gore ngwana o a sireletsega.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.14 Ke ne ke ka dula le ena fatshe gore a mpolelele modi wa mathata a gagwe/se se mo jang/Ke ne ke ka mo isa kwa ngakeng ya malwetse a kgatelelo ya maikutlo gore gongwe a ka ba bolelela sengwe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 10: POTSO YA TLHAMO**MASEGO – G Mokae**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Go tlhoka go utlwana ga malapa, ditsala, bakapelo, badiramongo le setšhaba go tlhola mathata mo matshelong a ba bangwe jaaka re itemogela mo ditiragalong tsa padi ya *Masego*.
- *Sannah* ka ntlha ya go palelwa ke go nna mowa o le mongwe le Masego, o mo logela leano la go mo pateletsa go nwa nnotagi. Masego o itemogela mathata a go batla go kgotsofatsa tsala. Ka bomadimabe, isago ya gagwe e e neng e tsabakela ya kgaolwa ke go tlhoka go kitlana ga ditsala ka ntlha ya lefufa.
- Ntsime o tlhokile go nna le tirisano le Masego jaaka morutwana mmogo nae. O ne a bona fa go itshiela go go feteletseng ga ga Masego go mo naya tšhono ya go ipusolosetsa mo go ena. O ne a betelela Masego, mme seno sa mo tiholela mathata a a seng kana ka sepe a go ima. Ano ke matlhotlhapelo a go amogwa bokamoso jo bontle ka ntlha ya go tlhoka go kitlana ga baithutimmogo.
- Bothata jwa ga Masego bo etegelediwa ke go teketiwa mo go maswe ke rraagwe ka ntlha ya go tlhoka go bofagana le go itshwarelana ga lelapa. Rre Motsepe o batlile go latlhegelwa ke morwadie gammogo le lesea ka ntlha ya go tlhoka go amogela mo le go nna ngatana e le nngwe le ena.
- Base *Schalk* o tlhokile go nna seoposengwe le modiredi wa gagwe e bong Rre Tsawe mabapi le kgodiso ya ngwana wa ga *Lisbeth*. O ne a imisa morwadie Tsawe, mme a tshepisa gore o tlaa tlamela lesea. O ne a se ka a diragatsa ditsholofetso tsa gagwe mme a koba *Lizbeth* mo polaseng.
- Base *Schalk* o ne a tlhoka go kitlana le badiredi ba gagwe gonne o ne a itaya Rre Kgabo ka sebepi morago ga phosonyana e nnye. Go tlhoka go dirisana go, go ne ga tlhola ntwana e e matlhomahibidu magareng ga bona. Kgabo o ne a tshwara Base ka kgokgotso ka mabogo a a mesifa. Badiri ba ne ba dika mosadinyana mo phaposing ya boapeelo morago ga go mmofelela mo setilong. Bangwe ba badiredi ba tla ka leokwane ba le tshela mo ntlong pele ba e ja ka molelo.
- *Nomhle* o ne a tlhoka go utlwana le mogatse ka go mo tshegetsatsa fa a ne a ilelediwa kgapetsakgapetsa. O ne a sa golagana le mogatse gonne o ne a simolola boaka le makau a a neng a kgona go mo isa kwa menateng e a neng a sa kgone go mo isa kwa go yona. Go tlhoka tirisano ga lelapa go tlhola mathata a tlhalano le go iletsa *Vusi* go bona barwae. Ano ke masula a lelapa le itemogelang ona ka ntlha ya go tlhoka tshwaragano mo kgoleng ya lenyalo.
- Setšhaba ka bosona, se tlhokile go tshwaragana. Se, se tlhodile gore go lebiwe mmala boemong jwa bokgoni jwa motho. Kgatelelo ya bosemorafe e itsa bokwadi jo bo bokgabale jwa ga *Vusi*, jwa maboko le diterama go phasalatswa.
- Mapodisi a tlhokile go tshwaragana le setšhaba. A ne a tiholela *Vusi* loso lo lo setlhogo lwa go thunngwa kwa kopanong ya baeteledipele ya bana ba dikolo kwa *Alexandra*.

- *Nomhle* o tlaela go nna mowa o le mongwe le Masego mosadi wa bobedi wa ga *Vusi*. O ne a setse a tlhalane le *Vusi*, mme o palelwa ke go sutela Masego mo materaseng go ilela mogatse. Mosadi wa ga *Vusi* o lwela setopo nae ntswa ba ne ba tlhalane.
- Go tshabela moseja ga ba ga *Lazar* go supa go tlhoka go kitlana ga setšhaba le mapodisi. Go tlhoka kitlano go, go ba baketse kgatelelo le go leka go ba isa ga maotwanahunyela ka go ba fisetsa ntlo. Ba patelesega go fuduga mo nageng ka ntlha ya go tlhoka go dirisana ga setšhaba.
- Tswelelopele, boitumelo le katlego di tlisiwa ke go nna seoposengwe ga batho botlhe.

[25]

POTSO 11: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**MASEGO – G Mokae**

- 11.1 Ke monna le mosadi/Banyalani. (1)
- 11.2 Sa gore o tlogetse tiro ka ntlha ya dikiletso kgatlhanong le ena/go ilelwa. (1)
- 11.3 Kwa ga *Vusi*. (1)
- 11.4 O mo rotloeditse go tswela pele ka go kwala.
O ne a mo ema nokeng ka dithuso di le dintsi. (2)
- 11.5 Ke fa Masego a ne a ile go bolelela *Vusi* gore a se ba jele nala ka mapodisi a ba beile leitlho. (2)
- 11.6 Le tshegeditse Masego ka madi a go godisa le go tsenya Sello sekolo mme se, sa tswela ditiragalo tsa padi. (2)
- 11.7 Se siame gonne ngwana e le mpho e e tswang kwa Modimong/Ngwana mongwe le mongwe o na le tshwanelo ya go tshela.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.8 Ke ithutile gore fa o dira dilo tse di seng ka fa molaong o ka iphitlhela o le mo mathateng.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.9 Gobo a timilwe tšhono ya go boloka molekane wa gagwe.
Go sa dule mo materaseng jaaka batlholagadi ba bangwe.
Gobo a sa roulela *Vusi* ka diaparo tse dintsho. (3)
- 11.10 Go supa botebo jwa lerato la gagwe mo go *Vusi*/Go mo fa poloko e e tshwanetseng moratiwa wa gagwe wa ntlha le wa bofelo. (1)
- 11.11 O ne a tshegetsatsa Masego fa a ne a imile ka go mo neela bonno/O ne a rotloetsa Masego le Goabaona gore ba se bontshe batho gore ba utlwisitswe botlhoko ke go atlholelwa loso ga ga Kgabo Motsepe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

- 11.12 Ga a na lerato la nnete – gonne o ne a ganela *Vusi* ka bana ba gagwe. O megabaru – o batla dithoto tsa ga *Vusi* ntswa e le kgale a kgaogane le ena/Ga a na tirisano – Ga a batle *Vusi* a kopana le bana ba gagwe/ga a batle go dirisana le Masego. (E le NNGWE fela.)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.13 Nnyaya– rre mongwe le mongwe o na le tshiamelo ya go godisa bana ba gagwe le fa go le tlhalano/Batsadi ga ba a tshwanela go tsenya bana mo ntweng ya bona/dikgogakgoganong tsa bona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.14 Ke ne ke ka ikopa maitshwarelo ka se ke se dirileng mmaagwe/Ke ne ke ka rulaganya kopano gore re tle go bua ka ntlha e.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [25]**

POTSO 12: POTSO YA TLHAMO**NTLHOMOLE MMUTLWA – OM Lobelo**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

- Go tlhoka kutlwano ga malapa, ditsala, bakapelo, badiramongo le setšhaba go tlhola mathata jaaka re itemogela mo ditiragalong tsa padi ya *Ntlhomole Mmutlwa*.
- Rre Kgori o ne a se ngatana e le nngwe le mogatse Kelogile gammogo le morwae Matsetseleko tebang le ditshwetso tsotlhe tse di tsewang mo lelapeng. O ne a sa tshwaragana le balelapa, a sa bone dilo ka leitlho le le lengwe le bona, ka a ne a itseela ditshwetso ntle le go rekegela maikutlo kgotsa ditshwaelo tsa bona.
- O ne a sa tshwenyegele go utlwa letlhakore la ga mogatse tebang le tshwetso ya gore Matsetseleko a tsene mo ditlhakong tsa gagwe fa a rola tiro. Le fa rre e le tlhogo ya lelapa fela go tlhokega gore batho ba bone dilo ka leitlho le le lengwe, go efoga bothata jo Kelogile a iphitlhelang a mekamekane nabo. Kelogile o tshwanelwa ke go tsaya sengwe le sengwe se mogatse a se tshikinyang, gonne monna a le mo nneteng ka dinako tsotlhe.
- Go sa utlwane ga ga Rre Kgori le Matsetseleko go dira gore a tlhoke go akantshana nae tebang le bokamoso jwa gagwe. Ga a buisane nae go utlwa maikutlo a ga morwae tebang le tiro ya go nna mogotsamolelo. Ga a rerisane le morwae, mme o mmolelela fa a sa tshosiwe ke matiriki e bile a sa utlwe ka ngwana.
- Go sa tshwaraganeng jaaka lelapa, go tlholela Matsetseleko bothata jwa go tshaba go lebagana le kgosi mo matlhong, go tlhalosa gore ke ka ntlha ya eng fa a sa batle go nna mogotsamolelo. Tiragalo e, e tlholela Matsetseleko bothata jo bo ka bong bo efogilwe jwa go tsena ka lenga la seloko gonne mmaagwe le ena o ne a palelwa ke go mo sireletsa mo go rraagwe. Boemong jwa gore mmaagwe a mo sireletse o ne a mo utlwiswa botlhoko gonne a se na botshabelo. Ano ke matsapa a a tlholwang ke go tlhoka go kitlana ga lelapa.
- Go tlhoka go nna ngatana mo lelapeng go tlhola gore go nne le dikgogakgogano tsa go batlana le Matsetseleko. Morago ga gore Matsetseleko a ineye naga, Kelogile o ne a eletsa fa morwae a ka batliwa ke mapodisi gonne a tlaa nna bofefo. Rre Kgori mo letlhakoreng le lengwe o ne a sa tshepe mapodisi gonne a re ke matsipa, mme e bile Matsetseleko a tlaa a reka ka madi. Tseno ke dikgogakgogano tse di fitlhelwang mo lelapeng ka ntlha ya go tlhoka tirisano mo go rarabololeng bothata ka ngwana wa bona.
- Matsetseleko mo letlhakoreng le lengwe o tlhokile go nna mowa o le mongwe le Palesa mokapelo wa gagwe. O ne a ngwega mo gae a sa itsise mokapelo wa gagwe ka se se mo kobang mo gae. Seno se tlholela Palesa mathata a go sala a tlhorega. O ne a itlhaola mo barutwaneng ba bangwe, mme a simolola go sa dire tiro ya sekolo gammogo le ya kwa gae. Tseno ke ditlamorago tse di lerweng ke go tlhoka go bofagana ga bakapelo.

- Kgori le banna ba lekgotla ba ne ba sa kitlana le kgosi jaaka e ne e le bagakolodi ba yona. Ba ne ba le setlhogo thata mo morafeng gonne ba ne ba o patika. Ba ne ba atholela morafe mo sephiring kgosi e sa itse. Ba ne ba se mowa o le mongwe le kgosi gonne ba ne ba dira tse, ntle le kitso ya gagwe. Fa ba ne ba lemoga gore mongwe o itse ditshwanelo tsa gagwe, ba ne ba mo kgwathisa fa pele ga bana le basadi. Morago ga moo ba ne ba mo jela leruo lotlhe gammogo le masimo. Ano ke matlhoko a a tlisiwang ke go tlhoka go bofagana le go dirisana sentle le kgosi ga bagakolodi ba yona.
- Banna ba lekgotla ba ne ba se ngatana e le nngwe le kgosi Kgololo gonne ba ne ba sa mo eletse go ikamanya le manaane a puso a kagosešwa le tlhabololo mo motseng wa Phiritshweu. Ba ne ba dira jaana gonne ba itse fa dijo di ba tswile mo ganong fa ba ka dumelela manaane a. Ba ne ba batla gore setlhako go lele sa bona mo motseng. Ba tlhola mathata a go tlhotlheletsa morafe go sa dumelane le gore manaane a tlhabololo a tsene mo tirisong. Ba ne ba kgoreletsa ditlhabololo ka go senya didiriswa tsa diporojeke gammogo le go tshosetsa beng ba tsona. Ano ke masula a a tlholwang ke go tlhoka go tshwaragana ga baeteledipele ba morafe.
- Motlhatheledi Baagileng o tlhokile go nna mowa o le mongwe le mokapelo wa gagwe Mmathapelo ka boikanyego mme a palelwa ke go bofa maikutlo a gagwe, a gatšwa pelo ke sewagodimo Palesa tsala ya mokapelo wa gagwe. Go tlhela go itshwara ga ga motlhatheledi Baagileng go ne ga tlhola ntwaga magareng ga ditsala. Ano ruri ke matlhoko a a tlisiwang ke go tlhoka go bofagana ga bakapelo.
- Tswelelopele, boitumelo le katlego di tlisiwa ke go nna ngatana ga batho botlhe. [25]

POTSO 13: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

NTLHOMOLE MMUTLWA – OM LOBELO

- 13.1 Ke ditsala. (1)
- 13.2 Sa gore ena le Matsetseleko ba a ratana. (1)
- 13.3 Kwa sekolong/sekolo se segolo sa Obakeng. (1)
- 13.4 Ba ne ba le bantle.
Ba ne ba goletse kwa godimo/ba katogile monyo/ba le baleele.
Meriri ya bona e ne e le mekhutshwane.
(Di le PEDI fela) (2)
- 13.5 Ke fa Mmathapelo a lemoga diphetogo tsa boitshwaro jwa ga Palesa morago ga go ngwega ga ga Matsetseleko. (2)
- 13.6 Batho ba ba neng ba ile dikgaisanong ba ne ba gasa dikgang tsa gore ba bone Matsetseleko kwa Dikhudung, se sa dira gore Kgosi Kgololo a rwale ditlhako go ya go rotloetsa boorraKebapetse go batla ngwana/sa dira gore letsholo la patlo le tswelole pele/Palesa o ne a sa bolelela rraagwe ka ditiro tsa banna ba lekgotla tse a di boleletsweng ke Matsetseleko mme kgosi ya galefa, ya ipona phoso a bo a tswelole letsholo go batla Matsetseleko. (2)

- 13.7 Ga se a siama gonne ga o a tshwanela go baya botshelo jwa gago mo mosimaneng/Ga o a tshwanela go letla kutlobotlhoko go go fetola semelo. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.8 Ke ithutile gore bopelotelele bo a duela/Fa o neetswe tiro o e dire ka botswapelo le boineelo. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.9 Boitumelo.
Kutlobotlhoko.
Letlhologelegelo. (3)
- 13.10 Ba ne ba bua ka dikgang tsotlhe tsa kwa gae le loso lwa ga rraagwe. (1)
- 13.11 Go ema monna wa gagwe nokeng ka nako tsotlhe. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.12 O ne a le botlhale – o ne a letlelela diphetogo/ditlhabololo go diragala mo motseng wa gagwe.
O ne a reetsa – O ne a reetsa fa Palesa a mo naya dikgakololo. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.13 Ee - gonne go ya ka semelo sa gagwe, o ne a sa batle go palelwa/O ne a direla setšhaba ka botswapelo mme a batla go thusa boorraKebapetse. Nnyaya – ga go a siama gonne Matsetseleko e ne e se legodu le le neng le tlhoka go salwa morago jaana ka a ne a feditse matiriki/Matsetseleko o ne a sa dira borukhutli/tshenyo epe. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.14 Ke ne ke tlaa mo tlogela fela gore a ratane le ena ka ke itse gore pelo e ja serati/Ke ne ke tlaa mo kganela ka Matsetseleko e se wa madi a segosi/bogosi e le kupe bo ilelwa. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 14: POTSO YA TLHAMO**DITLHANGWA TSA SETSO – GS Leeuw le ba bangwe**

ELA TLHOKO: Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

- Merafe ya Batlhaping, e e fithelwang mo naaneng le mo lebokong, e bonagala e le morafe o le mongwe ka botlhe ba ana tlhapi, fela e na le dipharologano tse dintsi tse di tlhagelelang jaaka fa re itemogela mo naaneng ya Tlholego ya Batlhaping le mo lebokong la Batlhaping ba Kgotla yoorraMaidi.
- Pharologano mo naaneng ya 'Tlholego ya morafe wa Batlhaping' le mo lebokong la Batlhaping ba kgotla yoorraMaidi ke gore kwa tshimologong Batlhaping ba ba mo naaneng ba ne ba buswa ke kgosi Mamae yo o neng a tshwanetswe ke bogosi. Fa a tlogela, o ne a tshwanetse go longwa serota ke mongwe wa barwa ba gagwe e leng Phuduhudu, mme ka ntlha ya botshwakga jwa gagwe, Phuduhutswana a tsaya bogosi fa pele ga mogolowe. Seno se bontsha sentle gore bogosi mo naaneng ya 'Tlholego ya morafe wa Batlhaping' bo tshotswe ke ngwana wa ga kgosi Mamae yo tota bo neng bo sa mo tshwanela. Mo lebokong la 'Batlhaping ba kgotla yoorraMaidi', Batlhaping ba ne ba buswa ke kgosi Maidi, yo bogosi bo neng bo mo itaya mo phatleng.
- Naane le leboko di farologana ka gore Batlhaping e ne e le morafe o le mongwe mo lebokong fa mo naaneng ba ne ba arogantswe ka ditlhotšhwana jaaka Barolong le Batlhaping.
- Batlhaping ba ne ba farologana ka gore ba ba mo naaneng ba ne ba farafarilwe ke dintwa, tse di neng di ba kgaoganyana. Ditlhopho tse pedi tse, di ne tsa lwa, mme Batlhaping ba fenywa Barolong, mme ba kgona go ntsha Barolong mo Taung fa mo lebokong go ne go se na dintwa tse di umakilweng mo merafeng ya Batlhaping.
- Pharologano ya Batlhaping e bonagala sentle ka ba ba mo naaneng ba ne ba tswa fa thoko ga Noka e Tshetlha, ba fudugela kwa Taung, mme ba ba mo lebokong ga ba bontshe fa ba kile ba fuduga.
- Batlhaping ba kgotla yoorraMaidi ba farologana le ba ba mo naaneng ya Tlholego ya morafe wa Batlhaping gonne ba tlogola mo kgotleng yoorraMankurwane ke sona se ba itsayang ba na le maemo a a kwa godimo go na le batho ba bangwe. Mo naaneng ga go buiwe sepe ka kgotla e ba tlogolang mo go yona.
- Batlhaping botlhe ba ba fithelwang mo naaneng le mo lebokong ba ana tlhapi, fela ba farologana ka gore ba ba mo naaneng ba ne ba tshela ka go ja ditlhapi fa ba ba mo lebokong ba ne ba sa je tlhapi ka ba ne ba ana tlhapi e bile ba re ba bua sejatlhapi.
- Batlhaping ba ba mo lebokong ba farologana le ba ba mo naaneng ka ba ikaya e le batho ba ba mabela, mme ga go buiwe sepe ka go ikaya ga Batlhaping ba ba mo naaneng.

[25]

POTSO 15: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**DITLHANGWA TSA SETSO – GS Leeuw le ba bangwe****NAANE: 'MMAPULE' – BP Lekome**

- 15.1 Kwa gaabo Mmapule. (1)
- 15.2 Go tlhatswa dijana.
Go phepafatsa ntlo.
Go thusa bana ba ga mmaagwe yo e seng wa madi gore ba nne bantle.
(Di le PEDI fela) (2)
- 15.3 Ke moletlo wa ngwana wa kgosi wa go ithophela lekgarebe o o neng o ipaakanyetswa. (1)
- 15.4 Ee/e ne ya nna nnete gonne Mmapule o ne a feleletsa a ile moletlong. (2)
- 15.5 Sesafeleng se a bo se tlhola/Khutsanyana e e sa sweng e a bo e letile monono./ (1)
- 15.6 O ne a thusa Mmapule go nna montle go gaisa makgarebe otlhe a a neng a tsenetse moletlo wa ngwana wa kgosi. (2)
- 15.7 Go ne go sa siama gonne bana botlhe ba tshwana, mme ba sa tshwanelwa go kgethololwa le go sotliwa.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.8 Ke ithutile gore ke se tshege yo mongwe fa a le mo mathateng gonne ka moso e ka tsoga e le nna/Ke ithutile gore lefufa le apeetswe le lentswe, lentswe la butswa, ga sala lefufa/O se tshege yo o weleng mareledi a sa le pele/Le aramele le sa go tlhabetse.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

LE**LEBOKO: 'KGOSI MODISAKGOMO MOLELEKWA MABE' – FM Lesele**

- 15.9 Ke go rorisa Kgosi Modisakgomo Molelekwa Mabe. (2)
- 15.10 O bokelwa seriti sa gagwe ntswa a le monnye ka seemo/O bokelwa gore le fa a le monnye ka seemo, o a tshabega. (2)
- 15.11 Tlhatlagano - ke go gatelela seemo se sennye sa ga kgosi Modisakgomo. (2)
- 15.12 Pheteletso - ke go feteletsa bonnye jwa ga kgosi Modisakgomo ka go bo tshwantsha le boa ba kgomo garataro. (2)

- 15.13 Kgosi e tshwantshangwa le tau le nkwe ka di sa dire modumo ka ntlha ya maroo a tsona le ena fela jalo, ga se motho wa modumo (tau le nkwe di a nanara jaaka fa di nanabela phologolo e di e tlhaselang). (2)
- 15.14 Ke ithutile gore motho o kgona go tlotliwa fela a ntse a le bonolo/a le monnye ka seemo. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko. [25])

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TERAMA**POTSO 16: POTSO YA TLHAMO****MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Mokia**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Mongwe le mongwe mo botshelong o a ikaga e bile o a itiga fela jaaka go atlega le go sa atlege ga motho go le mo diatleng tsa gagwe. Se se netefatsa tlhagiso e e reng kgobokgobo o a ikgobokanyetsa fa phatlaphatla a iphatlalaletsa.
- Tlhapi o ne a nyetswe ke Legae ka letlaleanya e bong Ntshidi. Botshelo jwa lelapa la bona bo ne bo lebege, e bile bo tsamaya ka thelelo gonne Tlhapi e ne le monna yo o neng a rata mosadi wa gagwe. Ba ne ba ikgobokanyeditse gonne a ne a sa tlhoke sepe ka Legae a ne a direla lelapa la gagwe ka boineelo le botswapelo. Legae o ne a tlamela lelapa la bona, a godisa Ntshidi a bo a mo ruta go fitlha kwa yunibesithing.
- Lelapa le, le ne la simolola go senyega ka ntlha ya go tlhoka tlhokomelo ga ga Tlhapi. O phatlalatsa lelapa la gagwe gonne a palelwa ke go dira ditiro tsa sesadi mo lelapeng. O ne a ikamantse le phafana, mme ya mo phatlalaletsa lelapa. Phafana e ne e mo itsa go itse fa monna a tlhatswediwa le go sedilelwa dikhai. Bogolo go tsotlhe o ne a palelwa ke go beela mogatse ditlhatlho go buga legaba fa a tswa tirong. O phatlaladitse lelapa la gagwe le a neng a ikgobokanyeditse lona ka ntlha ya go tlhoka tlhokomelo le go tshola monna. Legae o ne a tshela jaaka e kete ga a nyala. O ne a ne a tlhaga a jetse ruri fa a tswa tirong gonne go se nko epe e e tswang lemina kwa lelapeng la gagwe.
- Tlhapi o ne a palelwa ke go sireletsa lelapa la gagwe ka go se itseele malebela go tswa mo go Nkitseng tebang le tlhokomelo ya rre mo lelapeng. Ga a tlhokomele Legae gonne a ne a nwa mogodungwana fela fa Nkitseng a ne a tshelela Malebye go seng jalo o ne a se kitla a o bona ka gope. O ne a se na tlhokomelo mo monneng wa gagwe, mme ka jalo o ne a iphatlalaletsa se a neng a se ikgobokanyeditse.
- Boemong jwa go somarela se a setseng a se fitlhetse mo botshelong jwa gagwe jwa lenyalo, o tswela go se phatlalatsa. O tsaya ditshwetso tsa botlhokwa ntle le go rerisa Legae mabapi le go nyalwa ga morwadiabona.
- Tlhapi o lobela monna wa gagwe ka ga go ima ga ga Ntshidi. O iphatlalaletsa lelapa ka ntlha ya go swa ka lehunelo le a ka bong a le senoletse mogatse. Tlhapi o phatlalatsa lenyalo le lelapa la gagwe ka go tsaya tshwetso ya go gatelela gore magadi a ga morwadie a tswela kwa gaabo kwa Mmitolente. O senyetsa pele ka go rulaganya gore a tlaa amogelwa ke rraagwe, boemong jwa bomalomaagwe Ntshidi.
- Tiragalo e, e utlwiswa Legae botlhoko, mme se, ke sesupo sa go phatlalala ga lenyalo le lelapa la ga Tlhapi. Go nna le seabe ga ga Tlhapi mo go tlholeng loso lwa ga Legae, go totobatsa fa a iphatlalaletse lelapa ka go mo itsa go ipela ka ngwana yo a mo godisitseng bokete. Kutlobotlhoko ya gagwe ke yona e mo tlholetseng loso lo lo setlhogo.
- Tlhapi o phatlalalelwa ke sengwe le sengwe ka ntlha ya maitsholo a gagwe. O latlhegelwa ke monna le ngwana mo nakong e le nngwe.

[25]

POTSO 17: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS MOKUA**

- 17.1 Porotiya – Kwa morago ga lobota lwa ntlo e e mo sekhutlwaneng/Ka fa morago ga lobotana lwa kwa ga Ramoopampa. (1)
- 17.2 O raya gore ga a batle gore fa a tlhokafala a bo a santse a ngongoregela dijo tse a sa kgonang go di ja mo nakong ya botshelo jwa gagwe. (2)
- 17.3 Ke monna le mosadi/Banyalani. (1)
- 17.4 Ke mosetsana yo o tlhokang maikarabelo – mmaagwe o mo romile kwa Naledi mme ena o ya go kopana le Pule. (2)
- 17.5 O ne a sa apara ka ntlha ya fa a ne a fitlhetswe a robetse le mosadi wa monna yo mongwe mo Porotiya. (2)
- 17.6 Ga ba kgone go dira ditiro tsa bona ka phuthologo.
Go tenwa ke digaretene tse di tsamayang mo lebotaneng.
Baratani ba ikaega ka lobota lwa ntlo ya bona.
(Di le PEDI fela). (2)
- 17.7 Ramoopampa o ne a mo setla botlhoko ka fenebelete. (2)
- 17.8 Ga go a siama ka monna wa mosadi yoo a ka go bolaya/o ka tsenya botshelo jwa molekane wa gago mo kotsing ka malwetse a thobalano/O ka tsena mo mathateng mmogo le motho yoo/O ka feleletsa o thubile lelapa la motho yoo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)
- 17.9 Ba itumeletse kgorogo ya ga *Nomalanga* ka a tlile go tlhokomela MmaMoremi. (1)
- 17.10 Moremi o batla gore *Nomalanga* a ipone jaaka ngwana wa mo lelapeng. (2)
- 17.11 O ne a tlhokometse MmaMoremi sentle mme a nolofaletsa Moremi tiro ya go balabala ka pelo ka ntlha ya fa mmaagwe a se na motlhokomedi. (2)
- 17.12 Ba ne ba re bathapi ba ba tsosa bosigo.
Baoki ba nagana gore badiri ba tlile go sala ba ba tseela banna.
Baoki ga ba tsholo e e monate.
(Di le PEDI fela.) (2)
- 17.13 Ke ne ke ka mo gakolola go ya go ipatlela modiri yo mongwe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 17.14 Ke ithutile gore motho o tshwanetse go emela ditshwetso tse a di tsayang/go emela se a se batlang.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 18: POTSO YA TLHAMO**GA SE LORATO – MJ Magasa**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Mongwe le mongwe mo botshelong o a ikaga e bile o a itiga fela jaaka go atlega le go sa atlege ga motho go le mo diatleng tsa gagwe. Se se netefatsa tlhagiso e e reng kgobokgobo o a ikgobokanyetsa fa phatlapatla a iphatlalaletsa.
- Motsamai o ne a ikgobokanyeditse go utlwala jaaka fa e ne e le rre wa lelapa a nyetse Gadifele, ba tshagofaditswe ka bana ba babedi e leng Lesego le Emang e bile a dira kwa UTC.
- Motsamai o ne a phatlalatsa lelapa la gagwe ka maitsholo a a fosagetseng. O ne a ratana le *Angeline* mme a se tseye dikgakololo tsa badiramogogo gonne a gopola fa ba ne ba mo ipatlela. Seno se ne sa simolola go thuba lelapa la gagwe gonne a ne a le ithokomolositse. O iphatlalaletsa lelapa ka go sa tlamele bana ba gagwe, ntswa a tlamele ngwana wa ga *Angeline* e bong Morake.
- O ne a ikgobokanyeditse jaaka fa a ne a bone tiro e e neng e duela sentle e bile e na le ditšhono tse dintsi, ka a ne a kgweetsa le dikoloi tsa Setlamo. O palelwa ke go sireletsa dithoto tsa gagwe gonne a tlhola a tabogisitse *Angeline* ka dikoloi tsa tiro e bile a di senya. Ga a somarele madi a a neng a a direla, mme o a phatlalatsa ka a itirile moretlwa wa tsela. O ne a se na tlhokomelo ya ona gobo a ne a agela *Angeline* ntlo e e mabonomantle ntswa kwa lelapeng la gagwe a tshuba ka kurwane.
- Lelapa la gagwe le a phatlalala ka ntlha ya fa bana ba lala ka ramatheka e bile ba se na le diaparao tsa sekolo gonne ba ne ba bidiwa *boarmeskepsel*.
- Motsamai o ithaya a re o bothale ntekwane o ithubela lelapa le go feta fa a raya mogatse a re o ntse a dira, *overtime*, o duetse thekete ya *TPA* mmogo le go tshedisana mogolo ntswa go sa nna jalo. O ikgobokanyeditse, mme jaanong o senya madi ka maaka.
- Motsamai boemong jwa go somarela se a setseng a se fitlheletse mo botshelong jwa gagwe jwa lenyalo, o tswelela ka go ratana le *Suzan* yo a mo agelang lebentlele le go mo rekela bene. O itshenyetsa madi ao a a kgobokantseng ka thata ka ntlha ya go tlhoka tlhokomelo. Motsamai o latlhaganya gotlhe go a go kokoantseng ka go nna rabasadi.
- Motsamai o phatlaladitse dingwe tsa dithoto tsa gagwe ka go ratana le *Gladys* yo a mo epetseng metsi le go mo tlhabololela marulelo a ntlo. O latlhegelwa le go feta ka a tshwanelwa ke go duela Kefentse dikete di le lesome ka ntlha ya fa a ntse a nna fa ga gagwe ntswa ena mong wa lelapa a se teng. O latlhegelwa ke madi a a ka bong a mo thusitse mo bogoding jwa gagwe ka ntlha ya go se nne le tlhokomelo mo dilong tsa bothokwa.
- Motsamai o phatlaladitse tiro ya gagwe ka a ne a tlhola a thudisitse dikoloi tsa tiro ka go ebela le naga ka tsona, a isa makgarebe a gagwe gongwe le gongwe. O senyegelwa ke tiro, a bo a latlhegelwa ke madi otlhe a bogodi ka a ne a tshwanetse go duelela dikoloi tse a di thudisitseng.

- Ga a boelwa ke sepe mo go kgathiseng makgarebe a gagwe, fa e se tatlhegelo ya madi otlhe a gagwe. O boela kwa lelapeng la gagwe morago ga go kobiwa ke Kefentse, mme o senyegetswe ke lenyalo ka mogatse a tswelletse ka botshelo ka go iponela lekau e bong *Bra Dan*. O phatlaladitse le tlotlo e bana ba neng ba mo e naya gonne a ne a sa ba tlhokomele ka ntlha ya go taboga fa morago ga mesese. Kwa bokhutlong, Motsamai o iphitlhela a phatlaladitse tsotlhe tse a neng a di ikgobokanyeditse mme a sala a iphotlhere.

[25]

POTSO 19: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**GA SE LORATO – MJ Magasa**

- 19.1 *Rietspruit/ Kwa ga Suzan.* (1)
- 19.2 Bobedi jwa bona ba nyetse/Ba tlogetse malapa a bona le basadi. (2)
- 19.3 Ke motho le mmaagwe. (1)
- 19.4 O matlhomantsi – O ipala mabala a kgaka mo go Suzan ntswa a nyetse/Ga a maikarabelo – O batla go iphitlha le mosadi yo mongwe. (2)
- 19.5 O nyalane le Gadifele/Ke monna wa lelapa. (2)
- 19.6 O mo reketse bene
O mo diretse kgwebo ya go rekisa merogo
O mo agetse lebenkele.
(Di le PEDI fela) (2)
- 19.7 Go dirile gore a thule ka dikoloi mme a feleletsa a kobilwe kwa tirong le go se neelwe madi a diphenšene. (2)
- 19.8 Nnyaya lerato le tshwanetse go tswa mo pelong go nna la nnete.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 19.9 *Angeline.* (1)
- 19.10 O tsieditse Motsamai ka matlhajane a gagwe./O kobile Motsamai morago ga gore a mo agele ntlo. (2)
- 19.11 O thusitse Gadifele le balelapa la gagwe ka dijo fa rraabona a ne a lelera le naga.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 19.12 Bana ba robala ka sego sa metsi.
Bana ga ba na dijo kwa sekolong e bile ba tshegwa ke barutwana ba bangwe.
Bana ba apara mantabole/makgasa
Ba tshela ka go kopa dithuso kwa ga Selapo.
(Di le PEDI fela) (2)

- 19.13 Ke ne ke tlaa ba bolelela gore ba rapelele rraabona go fetoga/Ke ne ke tlaa ba kopa go buisana le rraabona ba le bosì go mo tshalosetsa maemo a bona. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 19.14 Ke ithutile gore boitshoko bo tsala katlego/Khutsana e e sa sweng e letile monono./Bopelotelele bo a duela. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [25]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE YA TLHATLHOBO: 80

KAROLO YA A: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA TLHAMO YA DIKWALO: POKO [10 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlhaelang	Ga a fitlhelela
DITENG Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng katlhoho le go tihaloganya setlhangwa	5-6 -Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo -Tsi bogelo ya dinaledi e e tshegetsang setlhogo ka botlalo -Motseletsele o o agegileng sentle wa dintlha tsa ngangisano, di tshegediwa ka botlalo go tswa mo lebokong -Go tihaloganya setlhangwa leboko go go manontlhotlho	4 -O ranotse setlhogo sentle -Tsi bogelo e e lekalekanang ya dintlha tse di tshegetsang setlhogo ka matsetseleko -Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano, di kgona go salwa morago, fela ga se tsotlhe tse di tshegeditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tihaloganngwa ga leboko go a itumedisa	3 -Thanolo e e lekalekanang ya setlhogo -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshegetsang setlhogo -Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshegeditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha -Tihaloganyo e e kwa tlase ya leboko	2 -Thanolo ya setlhogo e e sa kgotsofatseng -Dintlha tse di tshegetsang setlhogo di dinnye thata -Dintlha tsa ngangisano tse di maleba di dinnye thata -Tihaloganyo e e tlhaelang ya leboko	0-1 -Setlhogo ga se a tihaloganngwa -Ga go na bosupi jwa go dirisa leboko le go tshegetsang setlhogo -Dintlha tsa ngangisano ga di maleba gotlhelele -Morutwana ga a kgona go tihaloganya leboko
6 MADUO					
KAGEGO LE PUO Popego, kelelo e e tihaloganyegang le tihagiso Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tlhamong	4 -Kagego e e lomaganeng sentle -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgatlhisa, di nepagetse -Gotlhelele ga e na diposo tsa thutapuo, mopeleto le matshwao a puiso	3 -Kagego e e tlhamaletseng -Puo, segalo le setaele di nepagetse go le gontsi -Bogolo ga go na diposo tsa thutapuo, mopeleto le matshwao a puiso	2 -Go na le bosupi jo bo rileng jwa kagego -Puo, segalo le setaele tse di nepagetseng ka tekano Diphoso tse dinnye tsa thutapuo, mopeleto le matshwao a puiso	1 -Kagego e supa thulaganyo e e fosagetseng - Segalo le setaele tse di sa nepagalang ka bontsi -Diphoso tsa thutapuo, mopeleto le matshwao a puiso di bonagala thata	0-1 -Kagego e bokoa thata -Diphoso tse di masisi tsa puo le setaele se se fosagetseng gotlhelele -E phephetha ka diposo tsa thutapuo, mopeleto le matshwao a puiso
4 MADUO					

ELA TLHOKO: Fa motlhatlhojwa a ikgatholositse diteng gotlhelele, mme a kwala tlhamo ya boitlhamedi, a Diteng, Popego le Puo di abelwe 0 maduo.

KAROLO YA B LE C: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA DITLHAMO TSA DIKWALO: PADI LE TERAMA [25 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlhaelang	Ga a fitlhelela
DITENG	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
<p>Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng, katlholo le go tlhaloganya setlhangwa</p> <p>15 MADUO</p>	<p>- Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo Tsibogelo e e tshegetsang setlhogo ka dinaledi: 14–15</p> <p>-Tsibogelo e e tshegetsang setlhogo manontlhotlho: 12–13</p> <p>-Motseletsele o o agegileng sentle wa dintlha tsa ngangisano, di tshegediwa ka botlalo</p> <p>-Go tlhaloganya mofutakwalo le setlhangwa go go manontlhotlho</p>	<p>-O bontsha go tlhaloganya, gape o ranotse setlhogo sentle</p> <p>-Tsibogelo e e lekalekanang ya dintlha tse di tshegetsang setlhogo</p> <p>-Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano di kgona go salwa morago, fela ga se tsothe tse di tshegeditsweng jaaka go ne go tshwanetse</p> <p>-Go tlhaloganya mofutakwalo le setlhangwa go a bonala</p>	<p>-Thanolo ya setlhogo e e mo magareng,</p> <p>-Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshegetsang setlhogo</p> <p>-Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshegeditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha</p> <p>O tlhalogantse bontlhabongwe jwa mofutakwalo le setlhangwa</p>	<p>-Thanolo e e tlhaelang ya setlhogo</p> <p>-Go dintlha di le mmalwa tse di tshegetsang setlhogo</p> <p>-Dintlha tsa ngangisano tse di maleba di dinnye thata</p> <p>-Go tlhaloganya mofutakwalo le setlhangwa go gonnye thata</p>	<p>-Setlhogo ga se tlhalogangwe</p> <p>-Maiteko a a bokoa a go araba potso</p> <p>-Dintlha tsa ngangisano ga di maleba gotlhelele</p> <p>-Morutwana ga a kgona go tlhaloganya mofutakwalo kgotsa setlhangwa</p>
KAGEGO LE PUO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
<p>Popego, kelelo e e tlhaloganyegang le tlhagiso</p> <p>Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tlhamong</p> <p>10 MADUO</p>	<p>-Kagego e e lomaganeng ka kelelo ya dintlha tsa ngangisano e agegile sentle</p> <p>-Matseno, ditemana le bokhutlo di manontlhotlho</p> <p>-Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgatlhisa, di nepagetse</p>	<p>-Kagego e e tlhamaletseng le kelelo e e utlwalang ya ngangisano</p> <p>-Matseno, bokhutlo le ditemana dingwe di rulagantswe sentle ka tomagano</p> <p>-Bogolo puo, segalo le setaele di nepagetse go le gontsi</p>	<p>-Go na le bosupi jwa kagego, kelelo ya ngangisano e a tlhaloganyega le go lomagana fela e na le diphoso</p> <p>-Matseno, ditemana le bokhutlo di eta di tlhoka tomagano</p> <p>-Diphoso tsa puo, segalo le setaele di mmalwa.</p>	<p>-Kagego e supa thulaganyo e e fosagetseng e bile kelelo ya dintlha tsa ngangisano ga e a rulagangwa sentle</p> <p>-Matseno, ditemana le bokhutlo di fosagetse.</p> <p>-Diphoso tsa puo, segalo le setaele tse di seng maleba di bonala thata</p>	<p>-Go tlhokagala ga kagego e e lolameng go kgoreletsa/tlhokisa kelelo ya ngangisano gotlhelele</p> <p>-Matseno, ditemana le bokhutlo ga di a lomagana gotlhelele</p> <p>-Diphoso tsa puo, segalo le setaele se se fosagetseng thata di tlhola setlhangwa se se sa atlegang</p>
SEELO SA MADUO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

- Dipharologanyo magareng ga maduo a Kagego, Puo le Diteng di se fete dielo tse pedi.
- Karabo ya boitlhamedi e e ikgatholositseng diteng gotlhelele, e abelwe 0 la Diteng le 0 la Puo le Kagego.